

Tradició africana

El doctor en antropologia Manga Bekombo Priso, nascut a Duala, al Camerun, ha estat uns dies a la Universitat Rovira i Virgili fent un seminari sobre organització social i parentiu a l'Àfrica, en el marc del diploma de postgrau sobre estudis africans que dirigeix l'antropòleg, doctor Lluís Mallart.

Aquest curs, que té per principal objectiu de formar especialistes en el coneixement de les societats africanes subsaharianes, ha adquirit un notable prestigi al nostre país i a França, perquè molts dels professors que hi donen classe provenen de diverses universitats i departaments d'investigació antropològica del país veí.

El curs, que aplega disciplines tan diverses com història i etnologia africanes, lingüística, entorn, economia i societat, organització social i parentiu, estructures de poder, siste-

"Quan parlem d'oralitat parlem d'un context tradicional. Distingim entre un bon narrador i un mal narrador, però el narrador no té un estatut d'artista que el diferencii dels altres. Per exemple, pot ser que un ferrer al mateix temps expliqui contes. Al món occidental un cantant es compara amb un altre, que és millor o pitjor. Tenen estatut d'artista. Als pobles africans la gent diu: anem a escoltar aquest vespre un que sap explicar històries tradicionals."

mes de pensament i formes i músiques africanes, l'imparteixen especialistes que han realitzat treballs d'investigació durant molts anys als països africans.

El professor Manga Bekombo, investigador del Centre National de la Recherche Scientifique i membre del Laboratoire d'Ethnologie et Sociologie Comparée a la Universitat París X, Nanterre, ha rebut no fa gaire el premi Diderot per la publicació, a la col·lecció "Classiques Africains", de l'epopeia duala *La fantastique histoire de Djèki-la-Njambé*, un clàssic de la literatura oral del seu país.

Cadascun dels llibres publicats en aquesta col·lecció és encara un clàssic en la seva civilització, un nou exemple dels gèneres més variats que han utilitzat músics i poetes, historiadors i narradors d'històries per expressar-se durant mil·lennis. Tot i ser textos clàssics no són del tot producte de la tradició, perquè sovint s'hi afegeixen esdeveniments contemporanis inspirats en la realitat que coneix el contista. De fet, aquesta col·lecció, a part la bellesa i la qualitat literària de les obres, constitueix un bon document d'estudi i de reflexió sobre les civilitzacions africanes.

—Aquesta epopeia és el volum 25 de la col·lecció fundada al 1964 per l'Association Classiques Africains. El meu llibre ha servit per celebrar-ne el trentè aniversari. És una col·lecció bilingüe. Hi ha més de dotze llengües africanes, transcrits i traduïdes. Els textos es publiquen simultàniament en la llengua d'origen i en traducció francesa.

—A la col·lecció, s'hi poden trobar tots els gèneres de la literatura oral africana?

—Hi ha contes, epopeies, relats iniciàtics, molta poesia... Es tracta de publicar tot el gran ventall de gèneres literaris produïts a l'Àfrica. En recollim d'àrees culturals i civilitzacions ben diferents, per exemple: de l'Àfrica del Nord, sobretot a Tunísia i al Marroc; de l'Àfrica de l'Oest, al Níger i a Mali; de l'Àfrica Central, dels peüls del nord del Camerun, els duala, al Gabon, al Zaire... Es tracta de fer una col·lecció variada.

El professor Bekombo va enregistrar l'epopeia que recitava Jo Diboko Kollo a Bonabedi (Camerun). La narració d'una d'aquestes peces literàries és una autèntica festa que dura tota una nit. El contista acompanya el relat amb música i danses, i utilitza diversos llenguatges i multiplicitat de discursos. "Aquest cúmul de factors —explica Manga Bekombo al pròleg— implica una necessària i contínua complicitat entre el narrador i el públic; demana igualment metamorfosis freqüents, si bé efímeres, ja sigui del principal actor que, tot i ser el contista escoltat i observat, també esdevé, a estones, personatge del conte; ja sigui de l'auditori que, de tant en tant, el critica

o pren partit en la producció de la narració".

La fantastique histoire de Djèki-la-Njambé explica el naixement d'un infant d'una extraordinària força física que és sotmès pel seu pare, gelós, a un procés d'iniciació. El fill es troba davant desafiaments constants: ha de conquerir els espais aquàtics i acris, ha de dominar el temps, saber-se proveir de menjar, etc. Un conjunt de proves que ha de superar, a vegades miraculosament, gràcies al seu fetitxe, per demostrar que pot ser un cap i un heroi.

La transcripció i la traducció d'una epopeia d'aquestes característiques, traient-la del seu context cultural, és d'una dificultat extraordinària. "Els duala —continua dient Bekombo— defineixen aquest gènere èpic com un joc de l'esperit que consisteix a incorporar, en el marc d'una temàtica concreta, un potencial imaginatiu i una actitud comunicativa: fan referència constantment als recursos del fons cultural de la seva societat".

—Fixar per escrit obres de literatura oral, que demana un estat permanent de creació, no equival, en certa manera, a trair-ne el sentit original?

—Ja ens ho hem plantejat i creiem que no. Els textos traduïts i transcrits no afecten el procés oral d'aquesta literatura. Són textos que es difonen, principalment, en països on ja hi ha escriptura, és a dir, del món occidental. En el fons, la fixació per escrit és una ínfima part d'allò que la tradició oral pot donar. No hem d'oblidar que aquests textos van acompanyats de música. L'aspecte oral no és incompatible amb l'escrit; ben al contrari, l'escriptura permet que els relats siguin coneguts d'una manera més àmplia, no sols als llocs on es produeix.

—Hi ha un tòpic que diu que cada vegada que mor un vell d'un poblat africà desapareix una biblioteca. És cert?

—És precisament per això que és útil de transcriure'ls. En el pitjor dels casos, salvem el mínim interessant. Per tant, la col·lecció és molt estricta quant a la transcripció. Ens ajustem molt als textos. Fem un treball científic de qualitat. A més a més, cada llibre va acompanyat d'un compacte amb text i música originals.

—Quin paper té el narrador de literatura oral en la societat duala, per exemple?

—Quan parlem d'oralitat parlem d'un context tradicional. Distingim entre un bon narrador i un mal narrador, però el narrador no té un estatut d'artista que el diferencii dels altres. Per exemple, pot ser que un ferrer al mateix temps expliqui contes. Al món occidental un cantant es compara amb un altre, que és millor o pitjor. Tenen estatut d'artista. Als pobles africans la gent diu: anem a escoltar aquest vespre un que sap explicar histò-

ries tradicionals. Quan diuen un *mvèt* tothom sap de què es tracta. Els *mvèt* són epopeies fang que reben aquest nom de l'arpa-cítara utilitzada per acompanyar el narrador. Són llargs relats d'aventures fantàstiques, dedicats generalment a les guerres entre tribus de gegants. Els narradors especialitzats, els *mbom-mvèt*, segueixen una misteriosa iniciació personal. A les sessions de narració, que solen durar una nit sencera, els poetes barregen amb les epopeies tota mena d'anècdotes i de cants esotèrics que recorden la seva iniciació.

—Com és valorat un bon narrador d'històries?

—És una pregunta molt difícil de contestar, perquè en la literatura oral hi ha una part molt important deixada a la fantasia del narrador. És bàsic que la imaginació es renovi constantment, però sempre dintre un marc que permeti de reconèixer el relat. Es pot explicar un *mvèt* per exemple, com si passés a l'Àfrica al 1900 o a Barcelona al 1995, amb personatges actuals. Del narrador que és capaç de passar del 1900 al 1995, en diran que és un geni perquè ha sabut recórrer tot aquest temps, noranta-cinc anys, bo i afegint-hi petites històries, sense deixar de mantenir l'estructura que dóna identitat al relat.

—Aquesta, diguem-ne, actualització, fa que la tradició no es perdi, oi?

—A la Guinea Equatorial i al Gabon, per exemple, molts esdeveniments polítics han estat integrats als relats. És a dir, el relat era el clàssic, però els personatges eren actuals; incorporen gent del món de la política, el dic-

"A la Guinea Equatorial i al Gabon, per exemple, molts esdeveniments polítics han estat integrats als relats. És a dir, el relat era el clàssic, però els personatges eren actuals; incorporen gent del món de la política, el dictador, etc. Això fa que la tradició no es mori fàcilment, perquè té una dinàmica pròpia, una permeabilitat que va adaptant-la a cada època."

tador, etc. Això fa que la tradició no es mori fàcilment, perquè té una dinàmica pròpia, una permeabilitat que va adaptant-la a cada època.

Manga Bekombo considera molt positiva l'experiència de col·laboració amb la Universitat Rovira i Virgili, perquè el preocupa la situació d'un cert oblit en què es troba aquesta mena d'estudis a França.

—Dels 60 fins ara va ser una bona època per als estudis de temes africans a França. Es van crear institucions i centres d'investigació, però actualment l'interès sembla que hagi disminuït. Em demano en quina mesura la situació política, econòmica i militar influeix en l'interès dels antropòlegs. Ara sembla com si l'Àfrica no fos interessant, com a objecte d'estudi. No sé si és per una qüestió de saturació, o perquè pensen que les cultures africanes es van morint i, per tant, van a investigar en uns altres llocs. Cada vegada hi ha menys especialistes en estudis africans.

—Els francesos segueixen de prop les activitats de la Universitat Rovira i Virgili?

—Aquí els estudis universitaris sobre aquest tema tot just comencen, inversament al que passa a França. Potser aquí l'africanisme es pot desenvolupar sense el context colonial, a diferència del que passava amb els francesos. Ara molts investigadors francesos observen com es desenvolupen els estudis aquí, per si els podrien servir de model. Potser l'antropologia és més unificada a partir dels estudis de la Universitat Rovira i Virgili.

Xavier Montanyà